

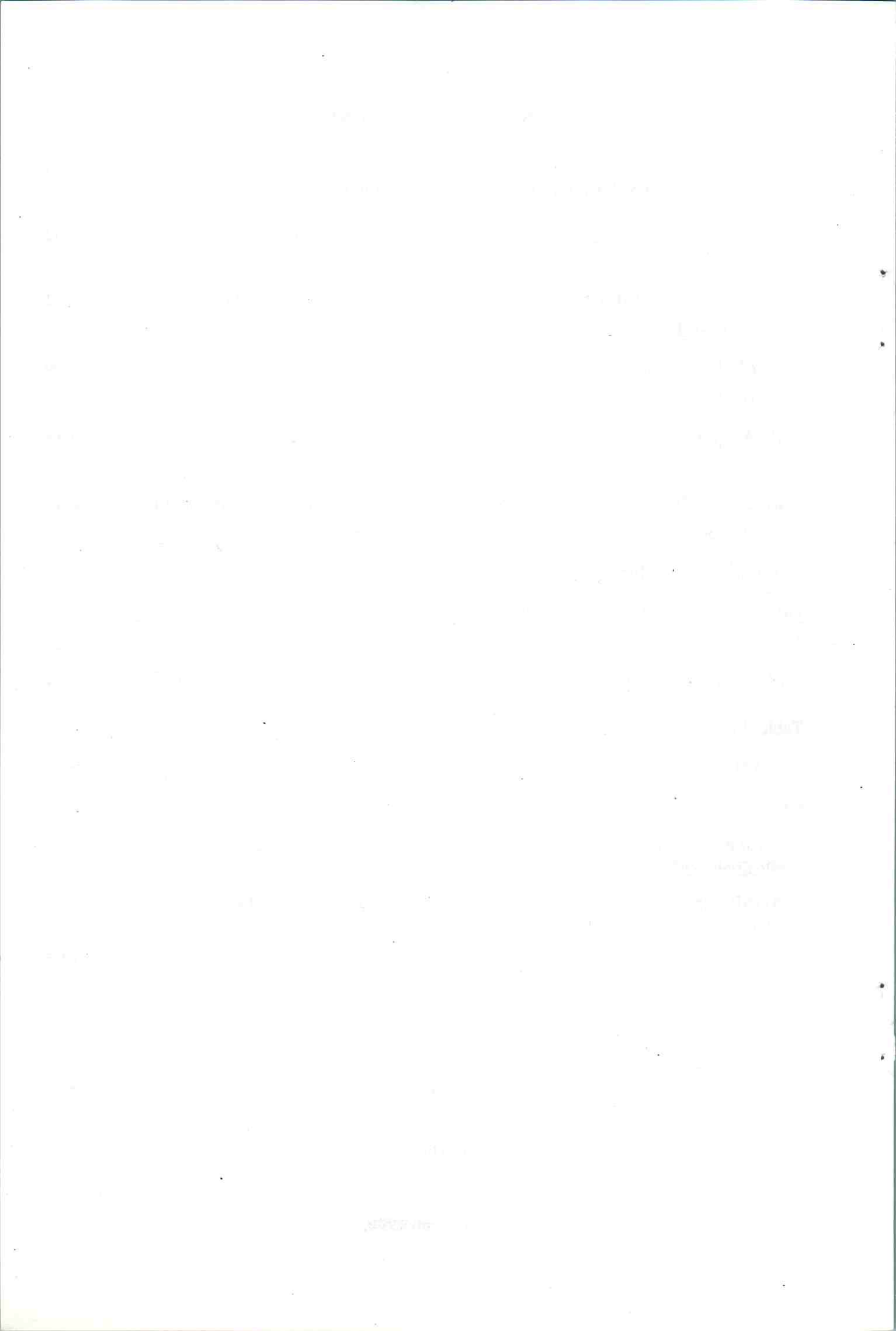
SADRŽAJ – CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI – ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

<i>Ivančica Pavišić</i> , Prilog poznavanja neolitika i eneolitika u Hrvatskom zagorju	5-12
Table (Plates): 1– 4	
<i>Vesna Nenadić</i> , Pregled stanja istraživanja latenskodobnih lokaliteta u Slavoniji i Baranji	13-21
Table (Plates): 1	
<i>Remza Koščević</i> , Olovni privjesci iz Siska	23-30
Table (Plates): 1– 3	
<i>Rajka Makjanić</i> , Terra sigillata iz Orešca. Zbirka Vincek i Radijevac	31-44
Table (Plates): 1– 6	
<i>Marija Buzov</i> , Prilog poznavanju osobnih imena sa mozaičkih natpisa u Jugoslaviji	45-64
Table (Plates): 1	
<i>Goranka Lipovac</i> , Mitra - Mithra u svijetlu izvora	65-71
<i>Tajana Sekelj</i> , Ranosrednjovjekovni grobovi iz Osora	73-84
Table (Plates): 1– 8	
<i>Željko Tomičić</i> , Tragom novijih istraživanja bjelobrdske kulture u slavonskom dijelu Podravine	85-106
Table (Plates): 1– 11	
PRIKAZI	107-111
DIADORA, sv. 11, Zadar 1989. (<i>Marija Buzov</i>)	
<i>Dragoslav Srejšević - Anka Lalović</i> , FELIX ROMULIANA, Galerijeva palata u Gamzigradu, Beograd 1989. (<i>Marija Buzov</i>)	
"ZADAR – ISTRAŽIVANJE ANTIČKOG GRADA MRTVIH", izložba "Zadar - istraživanja antičkog grada mrtvih". (<i>Marija Buzov</i>)	
KRATICE	113-115

PRILOZI		
VOL. 7	S 1 - 116 P	1990.

Zagreb 1990.

perforirani privjesak za pojas i keramička posuda; brončani polukružni perforirani pojasni privjesak iz Arheološkog muzeja u Splitu) obrađuje, te obrazlaže njihovo datiranje u 7. st., a kao etničke nosioce utvrđuje im preživjelo kasnoantičko stanovništvo. Na isti način razmatra i već spomenutu keramičku posudu, te njezine analogije iz grobova ranosrednjovjekovne nekropole u Ždrijacu u Ninu.

Rad **Z. Gunjače** o srednjovjekovnim arheološkim nalazima i nalazištima u Smrdeljima kod Kistanja, s mnogo kritičnosti govori o dosadašnjem prezentiranju te građe. Autor se u cilju utvrđivanja stvarnog stanja, prihvatio temeljitog proučavanja sve dostupne dokumentacije, analize svih zapisa i tekstova, te sustavnog obilaznja terena. Posebice je značajno da je raščistio sve nedoumice oko broja i položaja srednjovjekovnih arheoloških lokaliteta na području Smrdelja, te opovrgao tvrdnju da je Hrvatsko arheološko društvo 1896. godine vršilo arheološka istraživanja na položajima Debeljak i kapela Sv. Lazara. Nadalje dokazuje da su istraživanja na položaju Glavičurak ili Crkvina Matijević-Čavela, jedini sigurno potvrđen arheološki zahvat, koje je provelo Hrvatsko starinarsko društvo iz Knina.

Autor također objavljuje primjerke starohrvatskog nakita koji potječu s položaja Debeljak, Kapela Sv. Lazara i Greblje, a čuvaju se u Muzeju grada Šibenika.

Ovaj rad čini nam se posebno značajnim, jer pokazuje kojim putem treba ići, pogotovo kada se radi o starijim podacima, koji mnogo puta nisu provjeravani, već se samo citiraju i kao takovi se godinama provlače kroz literaturu.

Autor **N. Jakšić** u svojem radu podvrgava kritičkoj analizi rezultate istraživanja arhitektonskog kompleksa i srednjovjekovne nekropole na Begovači, koji su objavljeni 1981. godine. Autor u suprotnosti sa istraživačima, koji uočavaju predromaničku crkvicu na antičkom ruralnom kompleksu, na Begovači razaznaje prvu kršćansku građevinu, objekt, nastalu na kraju antike. Ova crkva po Jakšiću, obnovljena u 9. st., od kraja 11. st. postaje središtem srednjovjekovne nekropole. U 13. st. dolazi do njezina rušenja, a na njezinu mjestu sagrađena je romanička crkva. Od tada, ostatke starije crkve devastiraju grobovi (sukcesivno ukapanje do kraja 17. st.). Autor utvrđuje vremenski slijed ukapanja, te podvrgava kritici ustanovljenu dataciju nalaza. Nasuprot mišljenju i stanovištu Lj. Karamana i sljedbenika, autor se zalaže za vremensko opredjeljenje (u grobnom inventaru vidljive su tri različite razvojne faze); prva faza do sredine 11. stoljeća, druga do kraja 13. i posljednja do kraja srednjeg vijeka. Autor, na temelju toga posebno insistira na novom imenovanju istih, te predlaže predromaničku, romaničku i gotičku fazu u razvitku materijalne kulture, sagledane kroz grobni inventar, posebice nakit. Panonski import u materijalnoj kulturi Hrvata na ovom području, autor precizno datira na sam početak 12. st., te ga dovodi u vezu s vojnom Kolomana na Dalmaciju, a i sadržajem u *Pacta conventi*.

Ovaj će članak, nesumljivo izazvati veliki interes kod medijevista, a posebice zbog insistiranja autora o prihvaćanju novog imenovanja pojedinih razvojnih faza.

Na kraju ove zanimljive publikacije **M. Jurić** donosi prilog posvećen 65. obljetnici života dr. Borisa Ilakovca,

umirovljenog muzejskog savjetnika, dugogodišnjeg člana Arheološkog muzeja u Zadru. Autor nam daje iscrpan prikaz njegovog života i rada na mnogim kako arheološkim tako i muzeološkim pitanjima i problemima na kojima je radio. Posebice treba istaknuti, da je tiskana prvi puta iscrpna bibliografija njegovih stručnih i znanstvenih radova.

Svi su radovi, kao i obično, opskrbljeni sažecima na stranim jezicima, pa time i pristupačni stranom znanstvenoj javnosti, a novina u odnosu na prethodni broj je, što svaki članak ima dva sažetka (izuzev članka R. Jurića), od kojih je prvi kraći, na engleskom jeziku.

Ono što je također potrebno istaknuti, odnosi se na činjenicu da su u ovom broju "Diadore" člancima zastupljena sva područja, od prapovijesti do srednjeg vijeka, te bogato ilustrirana. Uz, uobičajene tiskarske greške, ono, što bismo htjeli upozoriti, odnosi se na pojedine autore, da više pažnje posvete transkripciji latinskih imena, odnosno naziva.

Na kraju poželimo uskoro novi broj "Diadore", jednako tako bogat, raznolik i zanimljiv.

Marija Buzov

Dragoslav Srejović - Anka Lalović, **FELIX ROMULIANA, Galerijeva palata u Gamzigradu**, Beograd 1989, str. 39, sa ilustracijama, tlocrtom, kartom, te bibliografijom, uz njemački i engleski prijevod teksta.

Pred nama je jedno zanimljivo izdanje Centra za arheološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, u seriji "Velika arheološka nalazišta" 1. Pretpostavljamo, da će u seriji biti prezentiran čitav niz velikih arheoloških nalazišta, pa će dugogodišnja istraživanja kao i rezultati, biti objelodanjeni i sažeti, te će na takav način postati zanimljivi i pristupačniji i običnom čovjeku.

Publikacija **FELIX ROMULIANA** autora D. Srejovića i A. Lalović, rezultat je višegodišnjih istraživanja **Gamzigrada**, ali iako pisana popularno, služi kao dobar priručnik i stručnjaku.

U uvodnom dijelu, autori govore o smještaju Gamzigrada, te o prvim opisima i interesu za Gamzigrad. Prve stručne ocjene Gamzigrada donose barun von Herder (*Bergmännische Reise in Serbien im Jahre 1835*), A. Breithaupt, te F. Kanitz. Von Herder je iscrpno opisao antičke ruševine u Gamzigradu, dok je F. Kanitz mnogo puta isticao da je Gamzigrad "jedan od najsajnijih spomenika prošlih vremena" i "jedan od najvećih i najočuvanijih spomenika rimske arhitekture u Evropi". Krajem 19. st. vladalo je mišljenje da je Gamzigrad veliki vojni logor (*castrum*), a takav stav zadržao se sve do početka sistematskih istraživanja sredinom 20. st. Godine 1953. u Gamzigradu je počeo istraživati \ Mano-Zisi, no već tada umjesto očekivanih objekata vezanih za vojnički život, otkrivena je luksuzna građevina sa raskošnim mozaicima. Intenzivnija arheološka istraživanja otkrila su dijelove carske rezidencije, hramove, kule, nove mozaičke podove (posebno se ističe mozaik s prikazom Di-

oniza, izuzetnih umjetničkih kvaliteta), zidove oslikane fresko slikarijama, mramorne skulpture i sl. Dok se raspravljalo o namjeni i antičkom nazivu Gamzigrada, (a evidentno je bilo da Gamzigrad ne može biti luksuzna vila, terme, ili biskupsko sjedište, već raskošna carska rezidencija koja je izgrađena za kratko vrijeme, te po volji i zamisli jednog cara), nastavljena su arheološka istraživanja. Konačno je 1984. godine riješena zagonetka Gamzigrada, pronalaskom kamenog bloka, na kojem je uklesan natpis **FELIX ROMVLIANA**. Natpis je pronađen u jugozapadnom dijelu palače, a od izuzetne je važnosti jer Gamzigrad svrstava u spomenike rimske dvorske arhitekture, i to u kategoriju spomenika kojoj pripada i Dioklecijanova palača u Splitu. Natpis omogućuje i međusobno prožimanje i dopunjavanje historije i arheologije, jer nam u slučaju Romulijane, arheološki nalazi govore ono, o čemu historijski šute. Romulijana se spominje u dva historijska izvora: u djelu nepoznatog pisca iz oko 360. godine, u Epitomama (*Epitomae*), pripisanim Aureliju Viktoru (*Aurelius Victor*), te u Prokopijevom djelu "O građevinama" (*De aedificiis*), nastalom oko 555. godine. Pseudo Aurelije Viktor donosi podatak da je rimski car Galerije rođen i sahranjen u Priobalnoj Daciji (*Dacia Ripensis*) u mjestu koje je po svojoj majci Romuli nazvao Romulijanom. U Prokopijevim djelu Romulijana je spomenuta samo uzgred, u popisu mjesta koje je Justinijan obnovio u oblasti grada Akva (*Aquae*).

Graditeljska aktivnost na području Romulijane, prekidana nekoliko puta, radi rušenja i požara, ipak se može sagledati u 4 faze, i to: - kao carska palača (kraj 3. i prva dva desetljeća 4. st.); - kao crkveno dobro (II polovina 4. st. i I polovina 5. st.); - kao ranobizantsko naselje (od sredine 5. do prvih decenija 7. st.) i - kao srednjovjekovni grad (11. st.).

Nakon prikaza pojedinih objekata, iz najstarije građevinske faze, te rezultatima istraživanja, kao i historijskim podacima o Galeriju, autori završavaju svoj rad, kratkim pregledom o zbivanjima koja su uslijedila u Gamzigradu nakon careve smrti.

Nadajmo se da će Gamzigrad biti do kraja sistematski istražen, te da ćemo nakon završenih istraživanja, cjelokupne analize i valorizacije, dobiti monografiju, koja će nam prezentirati ovo jedinstveno nalazište u pravom svjetlu.

Marija Buzov

"ZADAR - ISTRAŽIVANJE ANTIČKOG GRADA MRTVIH"

U sklopu velike izložbe "Sjaj zadarskih riznica", 5. srpnja 1990. godine u Muzejskom prostoru, otvorena je izložba "Zadar - istraživanje antičkog grada mrtvih".

Javnosti je prezentirano samo dio najnovijih nalaza (grobni prilozi, te kameni spomenici), koji potječu sa velikih zaštitnih arheoloških istraživanja na području

gradskog naselja *Relja* u Zadru, na prostoru budućeg Trgovačkog centra.

Na području *Relje* pronađeno je dosada 870 grobova (datiranih od 1. do sredine 4. stoljeća), sa utvrđenim bi-ritualnim pokopom. Većina grobova koji potječu iz 1. i 2. st. očituje paljevinski tip ukopa. Ostaci spaljenih pokojnika, uglavnom su pohranjeni u keramičke urne, koje su zajedno s brojnim priložima položene u zemlju, dok četrdesetak grobova, najvjerojatnije imućnijih pokojnika čine kamene urne (urna *cineraria*), pačetvorinasta ili okrugla oblika, u koje su najčešće umetane staklene posude ispunjene kostima spaljenih pokojnika (*olla cineraria*), i k tome im grobni prilozi. Poneke su kamene urne zatvarane željeznim spojnicama, krajevi kojih su zaliveni olovom, da bi se na taj način zaštitile od nasilnog otvaranja. Moramo posebno istaknuti kuriozum izložbe - otvaranje kamene urne, pa je tim činom posjetiocima izložbe omogućeno i da vide njezin sadržaj. Ovi rani paljevinski grobovi, obilovali su priložima, a najbrojnije je razno stakleno posuđe (razne vrste bočica, te kompleti zdjelica i posudica od prozirnog zelenkastog stakla), keramičke uljanice, novac, strigili, kutijice s kozmetičkim priborom, i sl. Ti predmeti stavljeni su uz urnu, dok su se u samu urnu, uz kosti pokojnika polagali oni predmeti koje je pokojnik posjedovao, kao npr. prstenje, naušnice, ogle-dala, fibule, i dr. U urnama je pronađeno i čavala, te staklenih bočica (*balsamariji*). Nalazi čavala u paljevinskim grobovima, navode na pretpostavku da su pokojnici donošeni u drvenim lijesovima na mjesto ukopa, gdje se tu, na samoj nekropoli, obavljalo obredno spaljivanje (*ustrinum*). Nakon obreda, skupljali su se ostaci kostiju i predmeta s lomače.

Drugru vrstu grobova na toj nekropoli očituje obični, tzv. skeletni tip ukopa - tijelo pokojnika, položeno većinom u drveni lijes, pokapano je u običnu zemlju ili je pak lijes stavljan u grobnicu - zidanu ili obloženu tegulama, koje su polagane vertikalno ili poput krova nad pokojnikom. Osim toga, poneki pokojnici i djeca pokapani su u dijelovima amfora ili su samo pokriveni ulomcima amfora. U takovim grobovima rjeđi su grobni prilozi, a čine ih staklene bočice, uljanice ili novac. Pronađeno je također i više nadgrobni ploča i manjih ploča, (također prezentirane na izložbi) koje su zatvarale spremišta na urnama, a sve te ploče su kasnije upotrebljene kao obložnice ili poklopnice grobova. Na tim se spomenicima javljaju uglavnom orijentalna imena, što možda pretpostavlja da je dio nekropole u jednoj fazi služio za pokop stranaca - orijentalaca (koji su najčešće bili trgovci, brodari, zanatlije i sl.). Najstariji nadgrobni spomenik, također izložen na ovoj izložbi, jest liburnski cipus, koji je možda pripadao imućnom domorodcu.

Ova izložba pokazala je samo malen dio pokretnog arheološkog materijala, jer su iskopavanja donijela više od 15.000 predmeta, a sada tek slijedi posebna obrada materijala, kompletno sređivanje dokumentacije, fotodokumentacije, tehničke dokumentacije, inventarizacija, konzervacija, znanstvena valorizacija te prezentacija.

Treba istaknuti, da je ova komorna izložba lijepo predstavljena javnosti, uz prigodno prikazivanje dijapozitiva sa istraživanja u različitim fazama uz popratan komentar, te prigodnim plakatom - katalogom koji uz